

Fuster i el País Valencià

L'historiador Josep Fontana va pronunciar una conferència amb aquest títol el passat 5 de març al Paraninfo de la Universitat de València. El motiu era la presentació de les últimes novetats de l'Editorial Tres i Quatre. Aquest n'és el text íntegre.

"La meua primera idea sobre Joan Fuster, la vaig formar a partir dels seus llibres, que coneixia i que admirava. En tot el que li havia llegit m'agradava, sobretot, la lucidesa i la voluntat de raonar que caracteritzaven la seva obra; però també l'agudesesa de les seves intuïcions d'historiador de la societat i de la cultura valencianes. Fuster mateix, però, l'home que escrivia aquestes coses, jo, que el llegia des d'unes coordenades culturals prou diferents de les del seu món immediat i quotidià, no el vaig entendre bé fins que el vaig conèixer personalment a començaments del 1974, en venir-me'n a viure i treballar a aquesta ciutat, quan vaig poder parlar amb ell a casa seva, a Sueca, o a la mateixa ciutat de València, i quan vàrem compartir algun projecte frustrat, com el d'una nonnata història del país que em va permetre de descobrir, de passada, aquell individu singular, potser fins i tot diria extraordinari, que era el banquer Reig. I no el vaig saber entendre fins aleshores, perquè no es podia comprendre Fuster fora de la societat valenciana en què vivia, ja que aquesta l'havia fet tal com era, per a bé i per a mal, i que ell estava completament condicionat pel seu entorn vital.

"Per exemple, la insistència quasi obsessiva de Fuster a interrogar-se sobre la naturalesa de la societat i de la cultura valencianes no es podia entendre des de fora, perquè per a fer-ho calia percebre que aquesta preocupació naixia de la indefinició i dels dubtes que regna-

ven ací. Era necessari, a més, sentir sobre el terreny la ferocitat amb què una part d'aquesta societat el combatia, si es volien entendre les raons de l'amargor desil·lusionada que de vegades s'endevinava quan li parlaves, innocentment, de projectes més o menys fonamentals de futur. Una amargor que anava unida a una certa tendència autodestructiva, semblant a la que tornaria a veure pocs anys després en

"Els enemics són tan fanàtics avui com en temps de Fuster, però enfront seu hi ha molta més gent."

Gabriel Ferrater, un altre home que, com Fuster, era massa conscient de la mesquina estupidesa del seu entorn com per a acceptar de conuiu-hi normalment. Perquè cal tenir molta capacitat d'autogovernar-se, com ens passa a la majoria de nosaltres –gràcies als déus, afegiria jo– o ésser molt valent per acceptar l'acte quotidià de sortir de casa a enfrontar-se amb la mena de societats que ens han tocat.

"El que més et sobtava d'aquella hostilitat i aquella fúria contra Ferrater, que van fer molt aviat que el

cremessin en effigie –imagino que per obra dels néts dels mateixos que un dia van cremar simuladament el mestre Gaietà Ripoll i van tirar després el seu cadàver al riu– i que han fet que se'l persegüís fins més enllà de la mort, era adonar-te que res en la seva obra no semblava justificar aquest odi apassionat. He tornat a rellegir aquests dies el Fuster políticament més combatiu, des de les pàgines, ingènues encara, d'*El País Valencià*, fins a les *Notes d'un desficiós*, completant-les amb les del volum *Contra el nacionalisme espanyol*, compilat per Jaume Pérez Montaner, i aquesta relectura m'ha confirmat el que sempre havia pensat: que, situant-nos en el terreny del raonament, no hi ha en aquestes pàgines res que justifiqui les declaracions de guerra que van suscitar.

"La singularitat de Fuster era, potser, que no seguia els usos corrents i no sortia a la plaça pública a exposar i defensar una doctrina, com un home de fe o de partit, sinó que la seva obra era feta molt més de preguntes que d'afirmacions: era, sobretot, una incitació a la reflexió col·lectiva sobre la naturalesa i les característiques dels valencians com a poble. Com ha escrit Vicent Ventura, la intenció cívica de les seves obres era la de proporcionar 'fonaments històrics per a defensar la posició dels que voldrien una discussió racional i serena'. El mal és que els que volien aquesta eren molt pocs. El primer resultat d'aquest intent d'iniciar un diàleg ens l'ha descrit Fuster mateix, parlant de la rebuda que

van tenir *El País Valencià* i *Nosaltres els valencians*: 'no hi hagué polèmica: no podia haver-n'hi, per manca de plataformes idònies i perquè no existia el mínim de condicions de tolerància que en garantís el desplegament'.

"El 1980 expressava de bell nou aquella angoixa per la indefinició dels valencians que havia animat tota la seva obra anterior: 'Com explicar la indiferència que, fins avui, han tingut totes les 'classes socials' valencianes davant del 'fet nacional' del País Valencià?'. I en el llibre de converses que ha publicat Toni Mollà, amb reflexions ben bé dels darrers dies de la seva vida, insistirà encara en la naturalesa dels seus propòsits frustrats: 'Jo intentava despertar dubtes, almenys en el sector culte del poble valencià, perquè es plantejés els problemes, tant històrics com actuals, que calia qüestionar-se'. I es plany finalment: 'Però sembla que això no va interessar a ningú'.

"Això, l'intent de 'despertar dubtes', era justament el que més molestava d'ell: el que el feia més perillós i suscitava més irritacions. Defensar una doctrina, vella o nova, li hauria estat perdonat. Els seus enemics haurien trobat prou bé, per exemple, que hagués provat de fundar alguna mena de partit, de sector o de capelleta en aquell temps revolt que anomenem, sembla que per consentiment universal, la transició, per més que alguns encara no sabem ben bé on és que ens han portat i ens estimaríem més d'anomenar-ho, senzillament, el postfranquisme.

"Si Fuster hagués actuat aleshores com a home de partit l'haurien acceptat més fàcilment, combatent-lo 'dintre d'un ordre', perquè això hauria significat que se situava dins de les regles del mateix joc que feien els altres i que, en alguna manera, n'acceptava la legitimitat. El que resultava ofensiu, en canvi, era que refusés d'entrar-hi, que adreçés una mirada crítica al seu voltant, que es fes preguntes sobre la validesa del joc mateix i que incités el personal a aquesta cosa tan subversiva que és l'exercici crític de la raó. Recordo que el senyor Abadal —hisendat, historiador i po-

ARXIU / SANDRA BALCELLS

lític més aviat de dretes— ens va explicar un dia a Jordi Carbonell i a mi, que l'haviem anat a veure per a treure-li una firma per una conspiració político-cultural d'aquelles que s'estilaven en els anys del franquisme, que a algunes cases de pagès del Pirineu les famílies, en acabar de resar el rosari, afegien entre d'altres oracions 'de torna' un pare nostre a Déu 'perquè ens lliuri de massa saber'. A la València del temps de Fuster hi devia haver prou gent que resava, no un parenostre sinó un rosari sencer, per tal de conservar el conjunt dels valencians en la seva tranquil·la i feliç ignorància d'ells mateixos.

"Hi ha una cosa de la societat d'aquest país que sempre m'ha inquietat i és la seva manca d'articulació. No vull dir solament manca d'articulació geogràfica, que hi és, sinó social. Tota societat és, per naturalesa, dividida. Tota societat es compon de forces que es combaten, negocien i s'equilibren. Quan les coses marxen acceptablement bé, es posa l'accent sobre allò que uneix molt més que sobre el que enfronta. Però en la consciència de tots hi ha sempre la certesa de la diversitat dels grups, i és justament aquest coneixement el que dóna el seu ple sentit a l'acceptació del pacte que permet que tots ple-

gats assumeixin els senyals d'identitat comuns de la nació. Aquesta combinació sembla haver estat ben difícil en el cas del País Valencià i el resultat ha estat que la seva societat projectés cap enfora una imatge col·lectiva enganyadora, que amagava la complexitat de la seva estructura real.

"Fuster ha citat de vegades alguns textos que mostren fins a quin punt una societat desarticulada podia enganyar els observadors vinguts de fora. '*La gente de esta tierra es blanda de suyo*', deia un inquisidor del segle XVI. El tòpic ha durat prou. Un viatger polonès que passava per València el 1838, Carles Dembowski, que ens va deixar observacions prou agudes respecte d'altres pobles de la Península, semblava perdre tota la seva capacitat d'anàlisi en arribar a aquestes terres i ens obsequiava amb les següents afirmacions: 'Els valencians, als quals es retreu que són els més lleugers i versàtils dels espanyols; són però, gent amable i, sobretot, grans guitarristes i ballarins infatigables'.

"Aquesta era una imatge que difícilment podia reflectir el que era aleshores un país, des de les revoltes camperoles de començaments del segle XIX fins a la guerra civil del 1936, passant per les carlinades i pels aixecaments cantonals, seria

"L'obra de Fuster no estava destinada solament a la universitat, sinó també al país, i és aquesta dimensió cívica del seu projecte la que em sembla que resta més lluny d'haver-se completat."

"L'intent de 'despertar dubtes' era justament el que

ARXIU / RAFA GIL

D'esquerra a dreta, Santi Cortés, Vicent Soler, Josep Fontana, Pedro Ruiz, Eliseu Climent, Benito Sanz, Alfons Cucó i Miquel Nadal, en la presentació, el passat 5 de març, de les últimes novel·lats de l'Editorial Tres i Quatre. En la conferència que va acompanyar aquest acte de presentació de noves reflexions sobre el nostre país, Fontana va ressaltar la influència de Fuster en la "collita de treballs que han renovat el coneixement de la història i la cultura d'aquestes terres."

l'escenari de tot un seguit de comocions i de revoltes, com a reflex d'una societat profundament dividida, amb uns sectors populars vigorosos i combatius, que mantindrien per molt de temps la seva personalitat i la seva cultura, sense arribar a trobar en els grups dominants uns interlocutors amb els quals poguessin negociar la mena de pacte que podia donar coherència a una nació.

"Una novel·la d'Estanislau de Kotska Vayo, publicada el 1832, *Aventuras de un elegante o las costumbres de ogaño* que l'autor ens adverteix que no és solament 'una sátira de las costumbres del día', sinó més aviat 'su exacta pintura', ens mostra uns elegants valencians que passen per la ciutat durant les festes de Sant Vicent Ferrer, rient de tot el que veuen i escolten, burlant-se d'una cultura popular amb la qual no se senten gens identificats, i qualificant de 'bárbaros y hotentotes a los habitantes del pueblo que los rodeaban'. Fins que, cansats d'aguantar-los, 'algunos labradores', diu Vayo, van començar a llençar-los 'infinidad de naranjas muy duras, medios limones, huesos de dátiles y otras provisiones de guerra. Al punto que los elegantísimos caballeros oyeron la algarazara y los silbidos con que aquella gente descomunal y descomedida acompañaba la lluvia, echaron a correr, rehusando entrar en batalla con plebeyos de su ralea'.

"Pocs anys després d'aquesta escena, que té tot l'aire de reflectir un esdeveniment viscut, pel mateix temps en què Dembowski ens assegura que els valencians es dedicaven sobretot a tocar la guitarra

i a ballar, a les pàgines d'*El Mole* Josep Maria Bonilla –un escriptor massa oblidat, com ho han estat tots els de la vella tradició republicana d'aquest país, llevat potser de Blasco Ibáñez, que ha estat tolerat, ni que fos amb menyspreu, perquè havia fet diners i era més de dretes– Bonilla, dic parlava el 1837 de la lluita contra els carlins, de la lli-

"Per a les noves generacions l'obra de Fuster haurà d'ésser una lliçó de coherència, una incitació al debat i un aliment de la raó."

bertat d'expressió, de la pobresa del país o de la fam que passaven alguns sectors de la població, i dedicava les primeres pàgines de cada número del seu periòdic a explicar, en la llengua que entenia la gent, que no era evidentment el castellà, coses sobre la història i els monuments de València, perquè, ens diu literalment, 'és cosa molt útil i necessària, que tot lo món deu saber; perquè al fi som valencians, y València y son reino no són cosa de poc més u menys pera que dega u tindre's a manco saber lo que és y ha segut la terra en què viu y ha naixcut'.

"He parlat del refús que van rebre les idees de Fuster. Tampoc no voldria donar la impressió, però,

que penso que el seu esforç no va donar resultats. Ell mateix era conscient que n'havia donat quan en les converses amb Toni Mollà observa que de les seves incitacions han nascut estudis i investigacions que fins aleshores no s'havien emprès. Sense l'obra de Fuster, sense els efectes acumulats de les seves propostes, no hi hauria hagut, n'estic segur, aquesta esplèndida collita de treballs que han renovat el coneixement de la història i de la cultura d'aquestes terres. Molta de la gent que ha dedicat el seu esforç en els darrers anys a investigar en aquest camp, i que ens han proveït de nous i avui indispensables elements de judici, no hauria pres aquest camí sense la provocació, per una banda, i el guiatge, per altra, que va significar l'obra de Fuster: aquell primer mapa esquemàtic d'una realitat social i cultural que ha anat completant-se després amb noves aportacions.

"El que passa és que l'obra de Fuster no estava destinada solament a la universitat, sinó també al país, i és aquesta dimensió cívica del seu projecte la que em sembla que resta més lluny d'haver-se completat.

"En aquest any en què es vol recordar Joan Fuster, res no podria resultar més adequat, si es vol fer honor al seu llegat, que treballar en aquesta segona direcció: tractar de desvetllar en aquest país la discussió racional que ell només va poder encetar, contribuir a fer entendre el més generalment possible que la proposta que pot trobar-se a la seva obra no és la d'una afirmació de veritats establertes que es vulgui confrontar amb d'altres de signe diferent, sinó, ben al contrari, la certesa que abans de poder contrastar posicions ens resta encara molt que aprendre del país. Que el que cal és prosseguir la tasca seriosa i objectiva, encara que necessàriament apassionada –perquè no són pas qualitats que s'excloïguin– que ell va iniciar per tal d'arribar a esbrinar 'lo que és y ha segut la terra en què viuen y han naixcut' els valencians, com proposava Bonilla fa cent-seixanta anys, i d'aconseguir, com volia Fuster, despertar dubtes per tal que

Més molestava de Fuster: el que el feia més perillós"

els valencians d'avui es plantegin seriosament els problemes, tant històrics com actuals, que els cal qüestionar-se.

"Serà després d'això, un cop s'hagin debatut i entès ben bé les coses, quan es podran adoptar més legítimament les opcions que es vulgui. El que hagin d'ésser en el futur els valencians, considerats com a poble, ho hauran de decidir ells mateixos, però fóra mala cosa que s'apressessin a fer-ho abans de conèixer-se adequadament. La resposta que puguin donar quan aquesta tasca d'aclariment estigui més avançada, no està pas fatalment condicionada ni per la història, ni per la llengua, ni per cap altre element constituent que comporti alguna mena de fatalitat inescapable, sinó que dependrà solament de la seva voluntat col·lectiva, de manera que ningú no hauria de tenir por d'acceptar un debat que faci possible d'aclarir tantes coses que encara no entenem. La

negativa a acceptar els tòpics injustificats i la incitació al dubte crític, que en el cas de Fuster no van trobar altres respostes que l'insult i la condemna, hauran de repetir-se altra vegada, i si de nou fallessin, si els temps encara no estiguessin madurs per a l'exercici del diàleg civilitzat, caldria tornar a plantejar-ho en el futur, si es vol que algun dia aquest país acabi prenent consciència d'ell mateix per tal que pugui encarar assenyadament el seu destí.

"Del 1974 ençà, del temps en què vaig venir a viure a València i hi vaig conèixer Joan Fuster fins ara, he vist canviar moltes coses. Ara hi ha, evidentment, molt més coneixement, però potser hi ha menys il·lusió. La vella generació que vaig conèixer aleshores ha esgotat les seves forces en un combat difícil i generós, que ha resultat molt més dur del que es pensava, i és ara una nova generació que li toca d'assumir les responsabilitats de la

lluita, sabent –això ho poden comprovar cada dia– que els espera d'entrada la mateixa negativa a dialogar, la mateixa habitud de constestar els arguments amb insults i de cremar els qui opinen de manera diferent –en efígie, si amb això n'hi ha prou, o en persona, si calia. Els enemics són tan fanàtics avui com ho eren en temps de Fuster; però la feina no els serà tan fàcil. Ara no han de combatre solament un escriptor de Sueca, una veu aïllada que es pot silenciar, i alguns amics disposats a acceptar el sacrifici de veure's condemnats a una mena d'*apartheid* social; sinó que al davant, enfront seu, hi ha molta més gent i no els serà tan fàcil d'impedir que se sentin les seves veus. Per a aquestes noves generacions l'obra de Fuster haurà d'ésser no pas un catecisme, que ell no ho hauria volgut, sinó una lliçó de coherència, una incitació al debat i, pel damunt de tot, un aliment de la raó."

ARXIU / RAFA GIL

ENDERROCK

Enderrock, la revista de rock amb més **canya!**

Encara no la coneixes?

Escriu-nos i t'enviarem una revista **GRÀTIS**. Entre totes les cartes rebudes sortejarem cinc **subscripcions de franc**, per un any.

Cada mes a la venda, al teu quiosc

Demana el nostre catàleg de venda de discos en català. Venda per correu: c/Flassaders 41 baixos, 08003 Barcelona t.93 268 22 95 f.93 268 19 52

ENDERROCK

Llach es despulla

U2 dancing club • Apun, members de Raquel
Informe hardcore català
Teresa Pinya a tot cor • Especial Festival de Rock

La revolució Gossos

Amb aquest número, especial de rock valencià

